

методи виховання готовності учасників до наукової організації навчальної роботи та формування у них загальнонавчальних умінь та навичок, а також шляхи вирішення проблем сімейного виховання.

Ключові слова: Я. А. Коменський, теорія виховання, структура процесу виховання, система виховання, мати́нська школа, спільна діяльність родини та школи, виховання в родині, морально-етичні якості, дисциплінованість.

Zavgorodnia T. K.

CONTRIBUTION OF Y. A. KOMENSKOGO TO DEVELOPMENT TO THE THEORY OF EDUCATION

Contribution of the known teacher Y.A Komenskogo to development of the theory of education is examined in the article. In the context of the conducted research it is discovered by us, that a teacher grounded the principles of education (nature accordances, educative studies, taking into account individual features of child, development of her/his «natural gifts» etc.); exposed the substantial elements of education and structure of this process; grounded the system of the education work, that must be begun with maternal school activity on which he devoted considerable part of his searches; exposed maintenance of basic directions of education: mental, religious, physical and moral, doing a most accent on the last (gave description all him structural components, offered bases of structure of forming of moral lines of human etc.); offered the vision of role of discipline in education of pupils, life of child's and school collectives, and also ways of making of discipline of students in practical activity; proved that game and textbooks was important facilities as studies so of education; offered the methods of education of readiness of pupils to scientific organization of educational labour; forming in them of generally educational abilities and skills is in a studies-educator process; a teacher did not go round and problems of domestic education, marking the role of father and mother and others like that.

Key words: Y.A. Komenskyyi, theory of education, structura of the process of education, system of education, maternal school, joint activity of family and school, education in the families, mental and ethical lines, discipline.

УДК 378.096:377:069

Борисенко Л. П., Кива Л. Г.*

ПРОЕКТУВАННЯ ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті розкриваються особливості проектування музею трудового навчання в педагогічному університеті. Визначено основні принципи проектування музейної експозиції, правильного розміщення експонатів та їх оформлення, умови дотримання при монтажі різних видів експозиційних матеріалів, створення документації для проектування музею. Статтю присвячено дослідженню проблеми ефективності створення музейних експозицій, які ґрунтуються на узагальненні експозиційного досвіду, а також з використанням експериментальних методів. Для виявлення оптимального варіанту експозиційного вирішення широко застосовується проектування музею.

Ключові слова: проектування, музей, експозиція, експонати, трудове навчання.

Дослідження, присвячені проблемам ефективності створення музейних експозицій, ґрунтуються на узагальненні експозиційного досвіду, а також використанні експериментальних методів. Для виявлення оптимального варіанту експозиційного вирішення широко застосовується проектування музею.

Значний внесок в аспекти діяльності музеїв усебічно висвітлено в зарубіжній (І. Аве, М. Аріарський, Г. Бутиков, К. Газалова, М. Гнедовський, А. Грегорова, Т. Грудіх, А. Закс, В. Захаріас, Ю. Зинов'єва, К. Лазер, М. Макамінан, А. Разгон, Н. Решетников, А. Хаттон) і вітчизняній (Ю. Ключко, Г. Мезенцева, Ю. Омельченко, О. Січкарук, Є. Чмихало) літературі.

*© Борисенко Л. П., Кива Л. Г.

Серед досліджень вітчизняних науковців педагогічні аспекти діяльності музеїв вивчали Т. Белофасова, Ю. Ключко, Ю. Омельченко, О. Січкарук, М. Юхневич, Є. Чмихало та ін.

Мета статті – схарактеризувати особливості проектування музею трудового навчання в педагогічному університеті.

Музей трудового навчання, як і будь-який інший, має низку характеристик і функцій. До традиційних функцій належать: комплектування, вивчення, облік і зберігання колекцій, а також використання їх в освіті й вихованні. Музей трудового навчання має володіти достатнім для реалізації цих функцій фондом музейних предметів і відповідним експозиційно-виставковим простором.

Але специфіка музею трудового навчання полягає в тому, що він менш за все має бути схожим на традиційну музейну установу. Це музей особливого типу: він є, по-перше, освітнім музеєм, де завданням навчання та виховання, зокрема в позаурочний час, мають вирішальне значення, по-друге – адресним музеєм, для якого пріоритетною є студентська аудиторія. Тільки в музеї трудового навчання може бути найбільш послідовно втілено ідею співтворчості викладачів, студентів. Залучення студентів до пошукової та дослідницької діяльності дозволяє зробити їх зацікавленими учасниками процесу, тобто суб'єктами, а не об'єктами виховання. Саме музей трудового навчання здатен повною мірою реалізувати принцип «Музеї для дітей і руками дітей», перенісши основний центр ваги з процесу сприйняття колекцій на процес творення, перетворення, який по суті є постійним і не має бути завершеним.

Робота музею трудового навчання неминуче дозволяє студентам не тільки знайти, ознайомитися і вивчити програми, документи за експозиціями, а й виготовити їх.

Музей при закладі освіти – один із важливих засобів удосконалення процесу комплексного виховання учнів, розширення їхнього світогляду, розвитку пізнавальних інтересів та здібностей. Він допомагає встановленню міжпредметних зв'язків між навчальною і позакласною роботою.

Проектування – процес створення проекту, прототипу, праобразу майбутнього об'єкта, стану та способів його виготовлення [8].

Проектування музеїв обов'язково має враховувати такі основні моменти, як профіль музею, специфіка колекцій експонатів, особливості місцевості, де передбачається створити музей, особливості міської забудови.

Музейна експозиція – невід'ємна частина функціонування, більше того – існування музею. Музейна експозиція є обличчям музею. Для відвідувача, який приходить до музею, поняття музею та музейної експозиції є тотожними.

Основні принципи проектування музейної експозиції:

- велике значення для оцінки рівня музейної експозиції має принцип єдності змісту і форми. Реалізація цього принципу на практиці полягає в тому, що побудова експозиції буде залежати від тих виробів, які будуть в ній представлені;

- оптимальною формою експозиції є створення ансамблю, усі елементи якого взаємопов'язані та становлять систему. Характерними рисами експозиційного ансамблю є узгодженість усіх компонентів, підпорядкування усіх частин і деталей єдиному задуму. Таким чином, ансамбль експозиції – не механічне поєднання самостійних та ізольованих рішень експозиційних залів, а органічна єдність таких компонентів, як музейні предмети, науково-допоміжні матеріали та технічні засоби, що мають створити художньо осмислене середовище. Головним завданням побудови експозиції в будь-якому музеї є створення за допомогою різноманітних засобів узагальненого художнього образу, що розкриває головну ідею експозиції та її зміст;

- творча фантазія студентів, за допомогою якої створюється художній образ експозиційного ансамблю, має базуватися на глибокому, всебічному знанні об'єкта;

- у проектуванні широко використовуються знання психології та педагогіки, ураховуються психологічні особливості людини. У зв'язку з цим потрібно

різноманітними засобами підтримувати інтерес глядача в процесі огляду експозиції. Реалізація цього принципу на практиці полягає в такому: експозиція не має бути одноманітною, нецікавою;

- особливо важливо привернути увагу до головних за змістом експозиційних комплексів чи окремих предметів. Узагальнення є дуже важливим у створенні експозиції. Особливість людського сприйняття така, що ми спочатку звертаємо увагу на головне, потім – на другорядне та в останню чергу помічаємо деталі;

- у процесі роботи над експозицією студенти мають спиратися на знання музейної аудиторії, соціально-демографічного складу його відвідувачів [1].

Основні особливості музейної експозиції є такими: у ній представлено музейні предмети, здатні дати відвідувачу різноманітну інформацію, передати його причетність до тієї моделі реального світу, який представляє експозиція, здійснити на нього емоційний вплив; у її основі лежить розроблена колективом музею наукова концепція, що визначає зміст експозиції, принципи добору музейних предметів, їхнє угруповання, композицію, інтерпретацію й художнє вирішення [5].

Основою експозиції є музейний предмет, а його структурною одиницею – тематико-експозиційний комплекс, тобто комплекс речових, документальних та інших пам'яток, що об'єднані між собою тематично та є основним ланцюжком експозиції.

Для більш повного розуміння подій, що демонструються в експозиції, у неї вводяться науково-допоміжні матеріали, а для підсилення сприйняття використовуються художні твори (живопис, скульптура), фонозаписи, кінофрагменти, світлові ефекти. При побудові експозиції потрібно враховувати особливості самих музейних предметів, їх властивість привертати увагу. Наприклад, об'ємні експонати привертають більше уваги ніж площинні, багатокольорові – більше ніж однотонні, раритетні – більше ніж типові.

Також треба враховувати психологічний бік сприйняття. Спочатку слід привернути увагу екскурсантів. Для цього вступний комплекс має бути досить захопливим і цікавим, що викличе інтерес до огляду всієї експозиції. Через 15-20 хвилин, коли увага студентів притуплюється, вони мають знову підійти до об'єкта або комплексу, який викличе новий інтерес. Тут потрібні унікальні предмети, чинні моделі, демонстрація слайдів, прослуховування фонозаписів.

Заключний комплекс має завершити всю тему так, щоб у студентів виникло бажання переглянути експозицію ще декілька разів.

Для здійснення принципу логічного зв'язку всіх розділів експозиції потрібен чіткий маршрут, чіткі й короткі заголовки, супроводжувальні тексти.

При виборі експозиційної площі треба користуватися такими правилами:

- кімната має розміщуватися в тіншовому боці приміщення, щоб прямі сонячні промені в неї не потрапляли. Вікна мають бути завішені шторами. Лампи треба розміщувати так, щоб світло падало від глядача і не перегрівало експонати;

- у приміщенні слід підтримувати постійну температуру без різких коливань. Експозицію треба розміщувати подалі від системи обігрівання. У сухому приміщенні ставлять зволожувачі – ванночки, відра, інші ємкості з водою (звичайно, щоб їх не було видно);

- потрібно забезпечити протипожежні заходи;

- для запобігання запиленню експонатів їх потрібно поміщати в герметичні вітрини, регулярно проводити вологе прибирання приміщення. Заборонено проводити ремонт, фарбування, столярні та інші роботи під час проведення експозиції [2].

З огляду на обладнання музею трудового навчання можна визначити такі експозиції:

- портретну галерею видатних педагогів з трудового навчання;

- державні документи з організації трудового навчання в другій половині ХХ століття;

– вироби учнів на заняттях з обслуговувальної праці – наприклад, об'єкти праці за програмою трудового навчання 1982 року – яечню з гарніром (з солоного тіста), фартух (для кулінарних робіт), схему однолампового електричного кола (фото), сирники (з солоного тіста), нічну сорочку, схему телевізора (фото), оселедець з гарніром (із солоного тіста), спідницю, вареники, плаття, ягоди зацукровані (з солоного тіста), блузку;

– вироби учнів на заняттях з технічної праці – наприклад, об'єкти праці за програмами трудового навчання: 1970 року – дитяча лопатка, дитячий совок, ящик для дрібних деталей, совок для сміття, терка для овочів, електричний дзвінок, рахунки класні, рубанок з механізмом подачі різця, качалка, іграшковий стілець; 1976 року – силуети тварин, декоративні ланцюжки, дошка для різання продуктів, рамка з млином, дитячі іграшки, вішалка для одягу, малка, рейсмус ручний, кутник; 1982 року – контурна модель літака, предмети домашнього вжитку, дитячі граблі, ручка для напилка, іграшка гвинтокрил, шахи, підсвічник і вироби з орнаментом);

– макети шкільних майстерень з обслуговувальної та технічної праці 50-90-х рр. ХХ століття (до цієї експозиції входить макет, який розділено на кабінет з обслуговувальної праці, що у свою чергу поділяється на швейну й кулінарну майстерні, і кабінет з технічної праці, що у свою чергу поділяється на слюсарну та столярну майстерні);

– технічні засоби навчання на уроках трудового навчання в середині ХХ століття (у цю експозицію входять такі експонати: кіноапарат «Україна-5»; діапроектор «Лектор-600»; муфільна пічка; токарно-гвинторізний верстат; фуговально-пилний шкільний верстат; настільно-свердильний верстат; фрезерний верстат);

– методичне забезпечення трудового навчання (методика викладання креслення, методика трудового навчання, методика навчання автосправи, методика трудового навчання й загальнотехнічних дисциплін, програми, практикум у навчальних майстернях, загальна методика трудового навчання у старших класах, методика формування трудових умінь і навичок в учнів, методика викладання токарної справи, методика трудового і професійного навчання та викладання загальнотехнічних дисциплін);

– література з трудового навчання (підручники з трудового навчання, керівництво виробничим навчанням у школі);

– наукові доробки вчених з трудового навчання.

Експозиційне обладнання – комплекс елементів і пристосувань, які здійснюють конструктивно-просторову організацію експозиції, забезпечують збереження і фіксацію експонатів у будь-якій точці експозиційного простору, виконують певні художні, символічні функції [6].

У музеї рекомендується встановлювати горизонтальні й вертикальні вітрини, прикріплені до стіни. Експозиційні комплекси, що розміщені у вітринах, мають розмежовуватися просторово й композиційно. Вітрини розташовуються на такій висоті, щоб можна було добре розглянути розміщені в них експонати і прочитати підписи. Можна використовувати і вертикальні вітрини-шафи. У них всі дрібні експонати розміщуються на рівні очей, а вище й нижче – більш крупні. Документальні пам'ятки мають розміщуватися під кутом зору 25-30°. Для цього використовують похилі вітрини.

У простінках між вікнами монтуються турнікети. У них, а також на стендах або щитах розміщують площинний матеріал. Окремі об'ємні предмети кріплять до стендів, підвішують на кронштейнах, кладуть на підставки під скляні ковпаки. Стенди мають бути не громіздкі і мобільні, щоб їх було легко демонтувати за необхідності.

Поширеною помилкою є наклеювання документів. Це можна робити лише за наявності декількох екземплярів, причому клеїти тільки ксерокопії.

Стенди можна обтягувати однотонним папером, сірим полотном, фарбувати матовою фарбою. Фон стенду, стіни, щита має бути м'яким, витриманим у спокійних тонах.

Розміщуючи експонати, треба пам'ятати, що кожен розділ, підрозділ, повинен мати чітку експозиційну площу. Цей розділ має сприйматися зором. Обов'язковими є єдність і закінченість усіх елементів структури експозиції, єдиний підхід до зображення кожного з них.

У монтажі різних видів експозиційних матеріалів дотримуються певних умов:

- речові предмети розміщуються в герметичних вітринах, під ковпаком, у шафах, на полицях; великогабаритні предмети, які розміщуються на підлозі, не мають закривати проходи, але разом із тим бути доступними для огляду;
- документи і фотографії, розміщені у вітринах, можна притиснути склом, щоб вони не зсувалися і не м'ялися. Для виділення найбільш важливого документа його поміщають у рамку і кладуть на підставку, що встановлюється під кутом до глядачів;
- рукописи, листівки, газети експонуються в розгорнутому вигляді. За необхідності можна біля документа помістити збільшену частину тексту;
- великі предмети, стійкі до впливу світла, температурних коливань, можна розміщувати у відкритому вигляді;
- дрібні експонати закріплюються на підставках, підвісках, ставляться на поличках у положенні, найбільш зручному для огляду;
- етикетки з анотаціями розміщують у зручному для читання місці. Якщо у вітрині багато дрібних речей, біля них розміщують номер, що відповідає запису в анотації (розміщувати етикетку біля кожного невеличкого предмета не рекомендується) [3].

Для музею трудового навчання буде використовуватися таке обладнання:

- виставкові стенди – вертикальні плоскі щити [6]. До стендів відносять і турнікети – укріплені на осі за допомогою шарнірів тверді плоскі поверхні, схожі на книги. Хороший виставковий стенд вирішує відразу кілька завдань. По-перше, він дає можливість відвідувачу максимально детально оглянути експонат і зробити про нього свій висновок. По-друге, стенд захищає експонат від людей, що надто цікавляться прекрасним і віддають перевагу замилюванню творами мистецтва у себе вдома. По-третє, музейно-виставкове обладнання зберігає розміщений усередині раритет від пилу, бруду, впливу сонячних променів та інших потенційно небезпечних для нього чинників.

Відповідно до загальноосвітньої практики при виробництві обладнання для виставок, музеїв, бібліотек і сховищ цінностей використовують натуральні, екологічно чисті матеріали. Якісна вітрина для виставки – це каркас з металу або дерева (нерідко використовують панелі МДФ) із вітринами з використанням скла підвищеної міцності. Будь-який експонат, поміщений усередині такої вітрини, перебуває в безпеці й може демонструватися публіці.

Експозиція державних документів з організації трудового навчання буде розміщена в музеї як виставочний стенд:

- вітрина для виставки – обладнання для просторового експонування предметів [6]. Сучасні вітрини не тільки захищають предмети від пилу і від небажаного контакту з руками відвідувача, але й можуть створювати ідеальний режим їх зберігання.

Обладнання в музеї виконує відразу декілька функцій. Перша й найважливіша – дати можливість відвідувачу максимально точно і детально ознайомитися з представленими експонатами, скласти про них свою думку. Друга – захисна, яка захищає предмети експонування від несанкціонованого проникнення й розкрадання. Недарма багато музеїв світу серйозно підходять до питання безпеки і збереження фондів.

Вітрини повного бачення. У музеї вітрини розташовані горизонтально або вертикально. Саме вертикальні вітрини сприяють різнобічному сприйняттю експоната.

Експозиція виробів учнів з обслуговувальної та технічної праці буде розміщуватися в музеї під вітринами для виставки:

– столи для виставки – це столи, на яких буде розміщено відкриту експозицію [7] – експозиції з технічних засобів навчання на уроках трудового навчання і макети шкільних майстерень з обслуговувальної та технічної праці. Проте макети будуть розміщуватися ще й під склом, щоб не потрапляв пил і не пошкоджувалися деталі від вологості, оскільки вони зроблені з дерева;

– шафи для виставки – це шафи, в яких буде розміщено журнали, книжки, підручники, тобто вся література, пов'язана з трудовим навчанням;

– парти для виставки – це парти, в яких розміщено обладнання для уроків з технічної праці.

Оскільки це аудиторія-музей трудового навчання, то обладнання й матеріали, які використовуються в музеї, взаємно доповнюють одне одного, забезпечують швидкість і легкість розміщення експонатів, а також їх зміну, наочність і якість сприйняття за рахунок використання різних виставочних обладнань, збереження естетичності експозицій.

Способи кріплення експонатів і обладнання можуть бути різними. При цьому слід дотримуватися умов збереження предметів, не допускаючи їх пошкодження.

Після відкриття музею при закладі освіти розпочинається робота за спеціальним планом. Для проектування музею спочатку треба розробити Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України, в якому буде зазначено: загальне положення музею, основні його завдання, положення про створення та ліквідація музею, його керівництво, облік і збереження музейного фонду, господарське утримання і фінансування. Після Положення створюється Статут музею трудового навчання, в якому буде зазначено: загальні положення, мету, головні завдання та зміст роботи музею, положення про створення та організацію роботи Музею, керівництво роботою Музею, фінансування.

Музей трудового навчання на технологічному факультеті буде розміщуватися в аудиторії-музеї та складатися з різних експозицій. Експозиції музею розміщено в певному логічному порядку: портретна галерея видатних педагогів з трудового навчання, державні документи з організації трудового навчання в другій половині ХХ століття, вироби учнів на заняттях з обслуговувальної та технічної праці, макети шкільних документів з обслуговувальної та технічної праці 50-90-х років ХХ століття, технічні засоби навчання на уроках трудового навчання в середині ХХ століття.

У подальших наукових розвідках доцільно обґрунтувати форми й методи роботи зі студентами на базі означеного музею.

Література:

1. Музеезнавство. На шляху до музею ХХІ століття: музейна експозиція. – М., 1996. – 244 с.
2. Скрипкіна Л. В. Інформативність експозицій історико-краєзнавчих музеїв у світлі сучасних теорій наукового пізнання / Л. В. Скрипкіна // Музей в сучасному світі: традиціоналізм і новаторство. – К., 1999. – 104 с.
3. Юхневич М. Ю. Текст в експозиції. Досвід експериментального дослідження / М. Ю. Юхневич // Музейна справа в СРСР. Наукові основи роботи музеїв історичного профілю. – К., 1980 – 244 с.
4. Ганусенко Н. І. Проектування шкільної музейної експозиції / Н. І. Ганусенко // Залучення учнівської молоді до вивчення і збереження пам'яток історії та культури рідного краю. – К., 1990. – 116 с.
5. Музеезнавство : посібник для вищої школи / за заг. ред. Т. Ю. Юрєнева. – К. : Академічний проект, 2004. – 575 с.
6. Ковальчук Є. І. Актуальні теоретичні питання сучасного музеезнавства: музеефікація пам'яток сакрального мистецтва / Є. І. Ковальчук // Волинський музейний вісник : наук. зб. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – Вип. 2. – С. 8-12.
7. Прищєпа О. П. Основи музеезнавства : навч.-метод. посібн. / О. Прищєпа. – Рівне : Б. в., 2006. – 104 с.

Борисенко Л. П., Кива Л. Г.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЭКСПОЗИЦИИ МУЗЕЯ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье раскрываются особенности проектирования музея трудового обучения в педагогическом университете. Определены основные принципы проектирования музейной экспозиции, правильного размещения экспонатов и их оформления, условия соблюдения при монтаже различных видов экспозиционных материалов, создание документации для проектирования музея. Статья посвящена исследованию проблемы эффективности создания музейной экспозиции, основанные на обобщенном экспозиционном опыте, а также используются экспериментальные методы. Для выявления оптимального варианта экспозиционного решения широко применяется проектирование музея.

Ключевые слова: проектирование, музей, экспозиция, экспонаты, трудовое обучение.

Borisenko L. P., Kiva L. G.

THE DESIGNING EXHIBITION OF THE MUSEUM
OF LABOR TRAINING AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

The article reveals the features of designing museum of labor training at the pedagogical university. The basic principles of designing museum exhibition, the correct placement of exhibits and their design, conditions compliance with the installation of various types of exhibition materials, creating documentation for the designing museum are determined. The article is devoted to problems of efficiency in creating a museum exhibition based on the generalized exhibition of experience, and also experimental methods are used. To identify the optimal variant of exhibition the designing museum is widely used. In the article the features of creation of the museum of labor training are disclosed, the specificity of the museum that it least needs to be similar to the traditional museum institution is analyzed. The article illuminates that only museums of labor training may be the most consistently embodied the idea of co-creation of lecturers and students. Attracting students to search and research activities gives possibility to make students interested participants in the process who are subjects, not objects of education. The museum of labor training is able to fully realize the principle of «The museum for youth and by youth» by moving the centre of gravity of the process of perception to the process of creation, conversion, which, in fact, is permanent and should not be the end. The work of the museum of labor training certainly allows students to not only locate, read and study programs, documents in the exhibits, but also to create them.

Key words: designing, museum, exhibition, exhibits, labor training.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 377.8

Великий Я. Б.*

МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
СЛУЖБИ ПОРЯТУНКУ

На основі аналізу досліджень визначено, що недостатньо уваги приділено науково-методичному забезпеченню громадянського виховання та методикам вивчення громадянської вихованості майбутніх фахівців. Розроблено програму експериментального дослідження та методичну карту організації експериментального дослідження. Стан практики громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку досліджено за рівнями сформованості мотиваційного, знанневого, ціннісного, ситуативного та рефлексивного компонентів громадянської вихованості. За результатами формувального експерименту встановлено позитивну динаміку рівнів сформованості громадянської вихованості майбутніх

*© Великий Я. Б.